

РАЗВИТИЕ НА ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ НА БЪЛГАРИЯ СЛЕД 1989 ГОДИНА

гл.ас. д-р Ирена Николова

Нов български университет

Развитието на технологиите и глобализацията се отразиха върху състоянието на международната търговия през последните години, като допринесоха за нейната либерализация. В същото време конкуренцията между отделните държави по отношение на износа и вноса на стоки и услуги се увеличи и така инвестициите за подобряване на условията на търговия се насърчиха.

Процесите в международната търговия несъмнено се отразиха върху външната търговия на България, като не бива да се пренебрегва и състоянието на икономиката в страната, което също повлия на търговията, както и на структурата на износа и вноса.

В доклада са засегнати два основни въпроса: причините за развитието на външната търговия на България през последните 25 години, както и състоянието на търговията ни и очертаващите се тенденции за бъдещо развитие.

Данните, ползвани в доклада са на Българската народна банка, Националния статистически институт, Евростат и собствени изчисления. Освен това, като източници на данни са ползвани и анализи на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие и Световната търговска организация.

Тъй като търговията е част от икономиката на една държава, в настоящото изложение се представя и ролята на икономиката за състоянието на търговията, още повече, че факторите, влияещи на търговията имат отражение и върху икономиката.

Основните фактори, които се отразяват върху търговията на една държава, включително и на българската, могат да се разделят на две основни групи: външни и вътрешни.

В зависимост от това, дали икономиката е от „затворен“ тип или е налице „отворена икономика“, влиянието на външните фактори има по-голяма тежест при определяне на факторите, които влияят върху развитието на цялата икономика, и конкретно върху търговията.

Предвид глобализацията и развитието на информационните и комуникационни технологии, съществуването на икономики и държави от т.нар. „затворен тип“, т.е. без да са зависими от промените във външната среда, става все по-трудно (например подобно на тези в Куба или в Северна Корея). При „отворен“ тип икономики и държави, каквито са повечето в света днес, външните кризи, както и измененията във външната среда влияят директно върху икономиката и търговията.

Справянето с промените във външната среда е свързано с планирането на „буфери“, т.е. създаването на устойчивост в търговията и икономиката, така че те да не се влияят от тези промени.

Обикновено, за да се противодейства на тези кризи е необходимо преди това икономиката и търговията да са конкурентоспособни. Що се отнася до търговията благоприятните възможности са свеждат до следното:

- износът да се състои от предимно потребителски стоки (готови продукти или набор от услуги), които да се произвеждат в тази държава;
- вносът да е преобладаващо от инвестиционни стоки (суровини, материали, машини и др.), които да се ползват в производството.

Друго важно условие е държавите, от които е реализиран вносът, както и тези, за които е предназначен износът, да не са в състояние на криза или рецесия.

Освен това, когато икономиката се намира във фаза на растеж, но устойчив, с перспективи за развитие в средносрочен и дългосрочен период, външните шокове и кризи не се отразяват изобщо върху икономиката и търговията, или се отразяват в по-малка степен. Например, в Полша и Чехия не се отрази дълговата криза в Европа и последвалата рецесия в Евронзоната и ЕС и тези две държави продължиха да развиват своята търговия, за разлика от повечето други държави-членки.

Годишният доклад на Световната търговска организация за 2013 г.¹ разглежда фундаменталните икономически фактори, които се отразяват на международната търговия, като например енергетиката и енергийните ресурси, демографски промени, инвестиции, транспортни разходи, държавни институции и др.

Част от факторите се отразяват върху търговията в краткосрочен, а други предимно в средносрочен и дългосрочен план. Това, което е полезно да се направи е да се посочат тенденциите, предвид настоящото състояние на посочените фактори. А дали тези тенденции ще се потвърдят, зависи от предприетите междуременно мерки и действия на всички засегнати страни в търговията

Факторите, които влияят на външната търговия на една държава от „отворен тип“, включително и България, могат да се разделят условно на два вида: **външни**, независещи от мерките в една държава, и **вътрешни**, които изцяло зависят от действията и визията за развитие на търговията на една държава.

Разделянето на тези фактори на външни и вътрешни е условно, тъй като в един глобализиран свят е трудно да се въздейства само върху един от факторите и да се очаква, че това няма да се отрази и на

---

¹ World Trade Organization. World Trade Report 2013, Factors, shaping the future of world trade. pp.112-123

останалите или пък ще засегне само една държава. Но за анализа в настоящия доклад ще се разгледат факторите като външни и вътрешни.

Към външните фактори², влияещи върху търговията могат да се посочат следните:

- *състоянието на световната икономика;*
- *състояние на основните търговски партньори на страната.*

Състоянието на световната икономика. Ако световната икономика се развива с по-бързи темпове и се намира в подем, то и състоянието на търговията се подобрява. Когато се намира в криза или рецесия, то това се отразява и върху темповете на развитие на износа и вноса.

При разглеждането на световната икономика като цяло трябва да се има предвид, че това са обобщени данни за държави, които се намират на различен етап на развитие (напреднали, развиващи се, нововъзникващи пазари и др.), а и някои от тях се намират в криза, докато други, напротив продължават да генерират ръст на своите икономики, а оттам и развитие в своята търговия.

В случая на България през последните 25 години световната икономика преминава през различни етапи на развитие, които несъмнено оказват влияние и на страната.

Важно място заема промяната в структурата на икономиката, като в началото на 90-те години на XX век, държавите от Източна Европа преминават през период на цялостно реструктуриране на своите икономики и промяна на своите приоритети в областта на външната търговия.

България освен с реструктуриране на своята икономика трябва да намери място и в световната икономика и търговия, и то през призмата на засилена конкуренция и трансформиране на секторите чрез

---

² Към външните фактори могат да бъдат включени и други, освен изброените. Но предвид обхвата на доклада, са представени само някои водещи фактори, както външни, така и вътрешни.

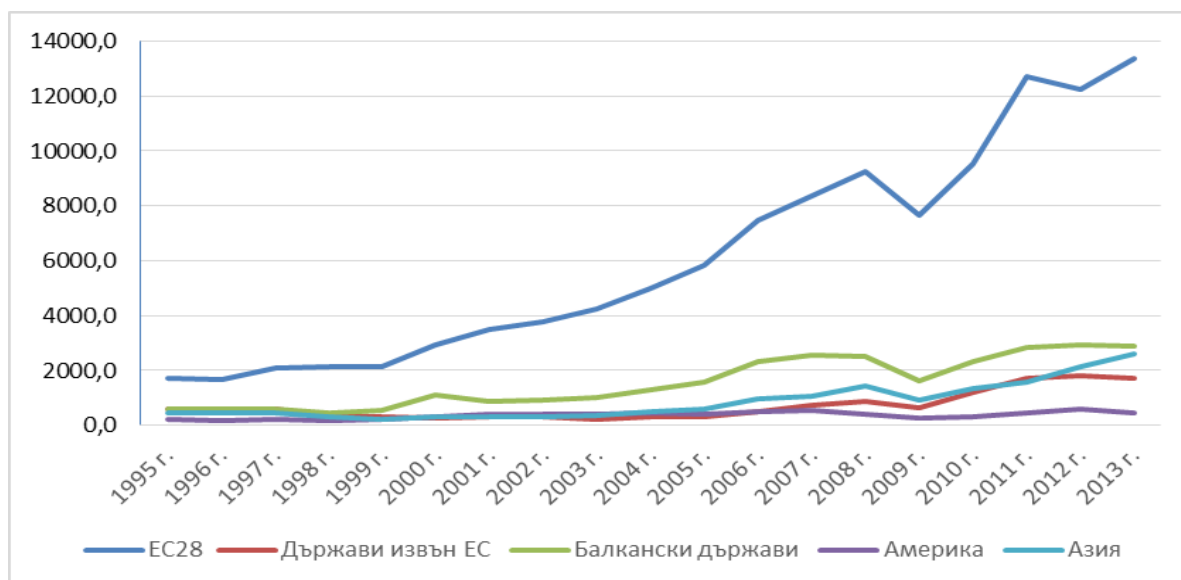
включване и на информационните технологии. Приоритетите за развитие на икономиката и търговията се променят в резултат на променената конюнктура в Европа, разширяването на възможностите на пазара и увеличаване на частния дял в икономиката. Търговията е един от секторите, при който частният дял се увеличава значително по-бързо в сравнение с останалите сектори в България, и то още в началото на трансформирането на икономиката от 1990 година.

Състоянието на световната икономика дава ориентир за тенденциите през разглеждания период. Но водещо място заемат икономиките на държавите, с които дадена държава провежда активна търговия.

Състояние на основните търговски партньори на страната. За България съществена роля за състоянието на търговията има развитието на икономиките на нейните основни търговски партньори, като държавите-членки от Европейския съюз (ЕС28)³, като около 60 % от **износа** на страната е предназначен за ЕС28 и около 49% от **вноса** е от държави от ЕС28. Данните за търговията с ЕС28 се оформят и запазват като тенденция от 2001 година до края на 2014 г. (данните са 2014 г. са предварителни, но потвърждават дела на ЕС28 за България. (Фиг. 1)

---

³ Съгласно данните на НСИ, БНБ и Евростат от 1995 г. се включват всички настоящи държави-членки на Европейския съюз (ЕС28), независимо, че тогава не всички държави са били членки на ЕС.

Фигура 1. Основни групи търговски партньори на България за периода 1995-2013 година (в млн. евро)⁴

На второ място по значение за **вноса** на България заемат държавите от Европа, които са извън ЕС28 като Русия, Украйна, Швейцария и др. и техният дял представлява около 21% от целия внос в страната.

Що се отнася до **износа**, водеща роля имат Балканските държави, които не са част от ЕС28 като Турция, Сърбия, Македония и др. с дял от около 13% от износа. Веднага след тях се нареждат държавите от Азия, за които е предназначен около 12% от износа на страната⁵.

Важно е да се посочи, че до 1990 г. търговията на България, внос и износ, е обвързана със Съветския съюз и държавите-членки на СИВ (Съвета за икономическа взаимопомощ) и 73% от целия стокообмен е с тези държави. Едва 15% от търговията на България е със страни от Западна Европа и около 12 % с държави от т.нар. Трети свят⁶.

⁴ Източник на данните за периода 1995-2013 г. е Българската народна банка, www.bnb.bg, Статистика, Външна търговия, последно посетен 14 април 2015 г.

За 2014 г. данните са предварителни и са на Националния статистически институт, www.nsi.bg, Статистически данни, Външна търговия, последно посетен на 14 април 2015 г., като последната актуализация на данните от НСИ е към м. март 2015 г.

При данните са ползвани собствени изчисления.

⁵ Данните за износа и вноса се основават на данните на Българската народна банка и собствени изчисления на база 2013 година.

⁶ Николова, И. Преструктурирането на икономиката и приватизацията в последните 25 години, http://bogdanbogdanov.net/bg_forum.php?page=discussion_show&discID=119, м. ноември 2014.

Така за период от около 10 години (от 1989 г. до 2001 г.) България променя своята външна търговия, като тя се пренасочва към държавите-членки на Европейския съюз. Тази тенденция се запазва и към момента и това се дължи и на вътрешните фактори, влияещи на търговията.

Вътрешните фактори, които могат да променят състоянието на износа и вноса и зависят от мерките, които една страна може да приеме, са:

- състоянието на вътрешната икономика;
- инвестициите в инфраструктура;
- развитието на технологиите.

Влиянието на вътрешните фактори може да се отрази върху търговията, в случай че бъдат предприети действия за подобряване на условията на търговия. Така ако реалния сектор в икономиката не се развива, ясно е, че не може да увеличи нито износа на стоки, нито вноса на суровини и материали. Външната търговия зависи в значителна степен от предприемачеството в страната и инвестициите в реалния сектор.

Инвестициите в инфраструктура и прилагането на нови технологии води до подобряване на логистиката в търговията, чрез по-бързото обработване на стоките, тяхното транспортиране от България до други държави и др.

Основните изводи за периода от 1989 г. досега, свързани с външната търговия на България са:

- търговията се реструктурира по-бързо от останалите сектори в икономиката на България, което затруднява износа и вноса на стоки;

Giatzidis, E. An Introduction to Post-communist Bulgaria: Political, Economic and Social Transformation, Manchester University Press, p.33. *(Представените проценти са собствени изчисления, по данни на посочения източник)*

- външната търговия на страната се преориентира от държавите-членки на СИВ към търговия с държави от ЕС28. Една част от държавите в Източна Европа са и в ЕС 28 и България продължава да има активни търговски отношения с тях, като Полша, Чехия, Румъния.
- Трайна е тенденцията от 2001 г. насам за преобладаващ внос и износ със страните-членки на ЕС28. В последните няколко години се наблюдава увеличение на активността, както по отношение на вноса, така и по отношение на износа с държави от Азия.

Литература

1. Българска народна банка, www.bnb.bg, Статистика, Външна търговия, последно посетен 14 април 2015 г.
2. Национален статистически институт, www.nsi.bg, Статистически данни, Външна търговия, последно посетен на 14 април 2015.
3. Николова, И. Преструктурирането на икономиката и приватизацията в последните 25 години, http://bogdanbogdanov.net/bg_forum.php?page=discussion_show&discID=119, м. ноември 2014.
4. Giatzidis, E. An Introduction to Post-communist Bulgaria: Political, Economic and Social Transformation, Manchester University Press, p.33.
5. World Trade Organization. World Trade Report 2013, Factors, shaping the future of world trade. pp. 112-123.